

Dini Değerlerin Demografik Faktörlere Göre İncelenmesi: Sivas İli Örneği^a

İBİD İBRAHİM YEMEZ^b İBİD MEHMET ŞÜKRÜ AKDOĞAN^c

Geliş Tarihi: 22.10.2018 | Kabul Tarihi: 31.05.2019

Öz: Din çalışılmaya değer önemli bir kültürel olgudur. Çünkü dinin hem toplumun hem de bireylerin fikirleri, düşünceleri ve davranışları üzerinde etkili olduğu bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda bu çalışmada İçsel ve Davranışsal Dini Değerler faktörlerinin bireylerin yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim seviyesi, aylık ortalama gelir ve meslek türlerine göre farklılık gösterip göstermediği Bağımsız Örneklemeler T Testi ve Tek Yönlü ANOVA ile test edilmiştir. Bu amaçla Sivas ili şehir merkezinde, kolayda örnekleme yöntemiyle belirlenen 430 kişi üzerinde, yüz yüze anket yöntemiyle veriler toplanmıştır. Veri toplama aracı olarak beşli Likert tipi 17 adet ifadeden ve 6 adet demografik sorudan oluşan bir anket kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda İçsel Dini Değerler tüm demografik değişkenlere göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ve kurulan tüm hipotezler reddedilmiştir. Davranışsal Dini Değerler faktörü ise cinsiyet, yaş, medeni durum, aylık gelir gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık göstermezken; meslek türü, eğitim düzeyine göre ise anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Din, dini değerler, demografik faktörler, T testi, F testi.

^a Bu çalışma, birinci yazarın *Dini Değerlerin Tüketicilerin Satın Alma Davranışına Etkisi: Bireysel Emeklilik Sistemi Üzerine Sivas İlinde Bir Uygulama* adlı doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

^b Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü
ibrahimyemez@hotmail.com

^c Erciyes Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

An Investigation of Religious Values According to Demographic Factors: the Case of Sivas Province

Abstract: Religion is an important cultural factor worth studying. Because religion is known to have an impact on the ideas, thoughts, and behaviors of both society and individuals. In this context, in this study, it was tested with the Independent Samples T-Test and One-Way ANOVA to determine whether the factors of Internal and Behavioral Religious Values differ according to age, gender, marital status, education level, monthly average income, and occupational types. For this purpose, data were collected through a face-to-face questionnaire method on 430 people determined by an easy sampling method in the city center of Sivas city. As a data collection tool, a questionnaire consisting of 17 Likert-type five items and 6 demographic questions were used as data collection tools. As a result of the analysis, Internal Religious Values do not show a significant difference according to all demographic variables and all hypotheses were rejected. The Behavioral Religious Values factor did not show a significant difference according to variables such as gender, age, marital status, and monthly income; the type of profession shows a significant difference according to the level of education.

Keywords: Religion, religious values, demographic factors, T-test, F-test.

© Yemez, İbrahim & Akdoğan, Mehmet Şükrü. "Dini Değerlerin Demografik Faktörlere Göre İncelenmesi: Sivas İli Örneği." *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19 (2019), 469-489.

Giriş

Dinlerin varlıklarını devam ettirmeleri, insanoğlunun varlıksal sorularına ve sorunlarına cevap üretmeye devam etmelerinden dolayıdır. Dinin yerine getirdiği başlıca görevlerden birisi, insanlara bir anlam dünyası kazandırmak, dünyaya bir bakış açısı vermek ve insanlara hayatlarını kendilerine göre düzenleyebilecekleri değerler sistemi sunmaktır (Demirezen 2010: 104).

Arapça bir kelime olan din, sözlük anlamı itibarıyla; “örf, âdet, itaat, tutulan ve gidilen yol, ceza ve mükâfat, millet vb.” anlamlarda kullanılır. Batı dillerinde “religion” kelimesiyle ifade edilip, “religere” ve “religare” köklerinden gelmesi nedeniyle, Allah’a korku ve saygı ile bağlılık ile kendini ibadete verme, tören ve ayinlere katılma anlamlarına geldiği görülür. Türkçe’deki kullanılışı itibarıyla ise, “inanç sistemi veya bir inancın kaideler bütünü” gibi anlamlara gelir (Karaçoşkun 2004: 24).

Din, nihai ilgi ve değerlerle ilgili olarak yaşamın bir yorumunun sürekli ifadesi şeklinde tanımlanabilir. Kurumsal olarak din bunu sonraki nesillere öğretilmesini sağlayacak bir sistem içerisinde düzenler (Cloud 2000 akt: Sezen 2012: 105). Din, doğada çok boyutlu olarak görülen kutsal şeylere kıyasla inanç ve uygulamalardan oluşan birleşik bir sistemdir (Swinyard vd. 2001: 17). Assaidi dinin tanımlarının değişerek zaman içerisinde farklı anlamlar kazandığını belirtip dini şöyle tanımlamıştır: Bugün bildiğimiz din, karmaşık süreçlerin sonucudur. Bu sebepten dini tek bir tanıma ve belli bir kalıba sokmak doğru değildir (Assaidi 2007; akt: Seyidov 2013: 42). Seul’e göre ise dinler, karmaşık psikolojik gereksinimleri sağlayan sistematik araçlardır. Dinler, ilk olarak dünyayı ve hayatı anlaşılabilir hale getirme ve yorumlama imkânı sağlamaktadır. Bu yüzden din olgusu, kültürel kodlar taşıyan kaynaklardan daha güçlü bir şekilde, bireysel ve grup kimliğinin oluşumunda ve korunmasında büyük katkıda bulunur. Bütün dinler, kimlik oluşumunda müntesiplerine etkili manevi değerleri, gelenekleri, tutarlı

normları kendine özgü bir teoloji ile sağlamaktadır. Sonuç olarak dinler, bir takım gerekli tüketim normları içermektedir (Minkler, Cosgel 2004: 6-7).

1. Dini Değerler Kavramı

Max Weber dinin gerekli olmasını insanın metafizik ihtiyaçlarının varlığına bağlar. Weber'e göre insan zihni, etik ve dini sorular üzerine düşünmeye yönelmesi itibariyle metafizik ihtiyaçlara sahiptir. Weber aynı zamanda dini kutsal bir kozmos olarak tanımlar. Berger ise, Weber'in bu tanımlamalarından yola çıkarak dini, hem toplumsal ahengi düzenleyen hem de toplumsal düzene meşruiyet ve anlam sağlayan bir sistem olarak betimler (Demirezen 2010: 104-105).

Filozoflar, sosyologlar ve siyasi kuramcılar din ve değerler arasındaki ilişkiyi çeşitli açılardan analiz etmişlerdir. Mesela, Marx'ın dine "kitlelerin afyonu", "sosyal değişme motivasyonunun altını kazın bir araç" olarak bakması, bununla dindar insanların güç ve özgürlük değerlerinin karşısı ile itaat ve boyun eğme değerlerine eğilimli olduklarını ima etmesi; Durkheim'in din ve intihar analizi ile Protestanlar'ın otonomi ve özgürlüğe öncelik vermeye daha yatkın iken, Katoliklerin gelenekler ve toplumsal bağlar gibi değerlere saygı gösterme konusunda Protestanlardan daha yatkın olduklarını belirtmesi ve Weber'in Kalvinist Protestanlığın, servet, başarı, hırs, kendine düşkünlük ve zevk için harcama yapmaya direnmeye vurgu yaparak inananları etkilediğini ve böylelikle Batı Avrupa'daki sanayileşmeyi ve dolayısıyla da ekonomik gelişmeyi desteklemiş olduğunu ifade etmesi bunlardan bazılarıdır (Schwartz, Huisman 1995: akt:Yavuz 2008: 35).

Kuramcıların bazı değerler ile din arasında ilişki kurulmasına bakış açıları değişmekle birlikte, çok büyük bir çoğunluğu dinlerin, sosyalleşme aracılığıyla müntesiplerinin değer sistemlerini etkilediği konusunda ortak bir kanahtedirler. Ayrıca aynı derecede anlamlı bir başka konu ise, değer önceliklerinin inandıkları dini itiraf etmede ve bazen belirli bir din seçiminde onların bireysel tercihlerini etkileyebildiğidir. Çünkü dinler

değer taşıyan amaçları elde etmede şaşırtıcı şekilde engeller meydana getirir veya fırsatlar sağlar. Belki de bu yüzden din çoğunlukla bizzat kendisi bir değer olarak görülmüş, aynı zamanda diğer değerlerle uğraşmada insanları cesaretlendiren bir hayat biçimi olarak algılanmıştır (Schwartz, Huismans 1995: akt: Yavuz 2008: 35). Din ve değerler sisteminin sosyal hayattaki derin ve bütünleştirici etkisi hemen hemen her zaman görülebilir. Sosyal yapının dinselikle bütünleştiği en önemli alanlardan biri, değerler dünyasıdır. Çünkü dünya görüşü olarak değerler, hayata düzen verir, onu simgeleştirir ve ona anlam kategorileri sağlar (Uysal 2006: 216).

Herhangi bir değer dini değer olabilir. Çünkü din ile değerler çeşitli açılardan birbirleriyle ilişki içerisindedir. Mesela toplumsal değerler, öyle ya da böyle dinden beslenir. Teorik açıdan bakıldığında değer, bilme ve inanma gibi iki yönü vardır, üstelik bir bilgi fiilinde önemli olan düşünmek olduğu halde bir değerde önemli olan inanmaktır. İşte değerdeki bu inanma eksenini değerleri dine bağlar. Bununla birlikte hiçbir değer yalnızca inanca dayanmaz. Hem inanç hem de bilgi birlikte değeri oluşturur. Çünkü değer kavramında inanmak düşünmek ile tamamlanır. Bundan dolayı da ister doğrudan ister dolaylı olarak olsun, din bizzat değerlerin yaratılmasını, beslenmesini, muhafazasını ve sonraki nesillere aktarılmasını sağlamaktadır (Yavuz 2008: 36). İster doğrudan tabu ve yükümlülükler aracılığıyla olsun ister kültür ve toplum üzerindeki etkisiyle olsun dini değer ve inançların insan davranışını ritüel ve sembolik olarak etkileyeceği bilinmektedir. Örneğin, din ve ilgili pratikleri insanların evlilik, doğum ve ölüm törenleri gibi tecrübe ettikleri pek çok önemli yaşam geçişlerini etkilemede, onlar için önemli olan ahlaki olarak doğru ve yanlış değerlerin oluşumunda, aile planlaması ve organ nakli gibi sosyal konulardaki kamuoyunu şekillendirmede, izin verilen ve yasaklanan tüketimin içeriği ile ilgili durum gibi günlük yaşama ait pek çok boyutta önemli rol oynamaktadır. Elbette bu normlar farklı dini inançlara göre değişiklik göstermektedir (Sezen 2012: 108).

2.Literatür İncelemesi

Taplamacıoğlu (1962) dini yaşayışın derecesinin ve yoğunluğunun yaşlara göre değişip değişmediğini incelediği çalışmada namazını kılan, orucunu tutan ve diğer dini ibadetlerini yerine getiren “dini bütün” kimselerin oranının 16-30 yaş grubunda % 31,8, 30-50 yaş grubunda % 48,5 ve 50 + yaş grubunda ise % 68,5 olduğunu bulmuştur.

Günay (1979), Köktaş (1993), Karaca (2001) ve Kayıklık (2003) tarafından gerçekleştirilen araştırmalarda evli yetişkinlerin, bekâr yetişkinlerden daha dindar olduğu tesit edilmiştir. Yine Uysal (2006) Türkiye’de dindarlık ve kadın adlı çalışmada evli kadınların dinî tutum ve davranışlarının yönü ve yoğunluğu bakımından bekârlara kıyasla daha güçlü bir dindarlık eğilimi içinde olduklarını saptamıştır.

Kurt (2009) dindarlığı etkileyen faktörleri incelediği çalışmada Türkiye’de ve dünya da dindarlığın aile, cinsiyet, yaş, medeni durum, gelir düzeyi gibi değişkenlere bağlı olarak değiştiğini tespit etmiştir.

Tiltay (2010) çalışmasında İçsel ve Dışsal değerlerin bireylerin yaş, cinsiyet, medeni durum, gelir, meslek vb. gibi değişkenlerden bazılarına göre değiştiğini bazılarına göre ise anlamlı bir farklılık göstermediğini tespit etmiştir.

Yavuz (2015) çalışmasında dini yönelimin cinsiyete, eğitim seviyesine, medeni duruma, çalışılan sektöre göre değiştiğini; yaşa, doğum yerine göre ise değişmediğini bulmuştur.

3. Araştırmanın Yöntemi

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı Sivas şehrinde yaşayan bireylerin sahip oldukları Dini Değerlerinin demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğinin ortaya konulmasıdır. Çalışma sonucunda elde edilen bulguların dini değerler ile ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3.2. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın teorik yapısına uygun olarak, literatürdeki çalışmalar da dikkate alınarak araştırmanın hipotezleri geliştirilmiş ve kullanılacak istatistiksel analiz yöntemleri ile analiz edilmesi hedeflenmiştir. Kurulan hipotezler aşağıdaki gibidir.

H1a: İçsel Dini Değerler cinsiyete göre farklılık gösterir.

H1b: Davranışsal Dini Değerler cinsiyete göre farklılık göstermektedir.

H2a: İçsel Dini Değerler yaşa göre farklılık göstermektedir.

H2b: Davranışsal Dini Değerler yaşa göre farklılık göstermektedir.

H3a: İçsel Dini Değerler eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir.

H3b: Davranışsal Dini Değerler eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir.

H4a: İçsel Dini Değerler medeni duruma göre farklılık göstermektedir.

H4b: Davranışsal Dini Değerler medeni duruma göre farklılık göstermektedir.

H5a: İçsel Dini Değerler gelir durumuna göre farklılık göstermektedir.

H5b: Davranışsal Dini Değerler gelir durumuna göre farklılık göstermektedir.

H6a: İçsel Dini Değerler meslek türüne göre farklılık göstermektedir.

H6b: Davranışsal Dini Değerler meslek türüne göre farklılık göstermektedir.

3.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlıkları

Araştırmanın evrenini Sivas ilinde yaşayan bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Sivas ili şehir merkezinde yaşayan 18 yaşından büyük bireyler oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılacak örneklem sayısına, Baş (2006:44-45)'ın

$n=t^2pq / d^2$ formülü kullanılarak ulaşılmıştır. Formüle göre örneklem büyüklüğü 384 olarak bulunmuştur.

Veri toplama esnasında her zaman örnek hacminin tamamına ulaşamaması, anketlerin hatalı ve eksik doldurulması ve bir miktar anketin geri dönmemesi gibi durumlarda göz önüne alınarak örneklem sayısı 450 olarak belirlenmiştir. Ve bunlardan geçerli olan 430 anket ile analizler gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada zaman ve maliyet unsurlarından dolayı örneklemin sadece Sivas ili sınırlı tutulması araştırmanın en büyük kısıtını oluşturmaktadır.

3.4. Veri toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak beşli Likert tipi (1-Kesinlikle Katılmıyorum, ... ,5-Kesinlikle Katılıyorum) 17 adet ifadeden oluşan bir ölçek kullanılmıştır. Anketteki Dini Değerler ile ilgili 12 ifade Yavuz (2015)'un çalışmasından, 5 ifade ise Tiltay (2010)'un çalışmasından alınmıştır. Bununla birlikte veri toplama aracındaki 6 tane demografik ifade daha vardır. Analizde kullanılacak veriler, kolayda örnekleme yöntemiyle belirlenen katılımcılarla yüz yüze görüşülerek anket doldurma şeklinde toplanmıştır. Çalışmada kullanılan anketteki ifadeler faktörlere göre şöyledir:

İçsel Dini Değerler Faktörü için;

1. Allah vardır
2. Cennet ve cehennem vardır.
3. Meleklerle inanırım.
4. Peygamberlere inanırım.

Davranışsal Dini Değerler Faktörü için;

5. Dua ederim
6. İbadetlerimi yaparım.
7. Dinin yasakladığı şeyleri yapmam.
8. Haram olan şeylerden sakınırım.
9. Dini kuralları yerine getirme zorunluluğu hissederim.

10. Dini inanç gereklidir.
11. Kur'an'ın haber verdiği her şey doğrudur.
12. Kur'an dinlerken heyecanlanırım.
13. Dinim hakkında okumaktan hoşlanırım.
14. İbadet etmek ve yaratıcıyla baş başa kalmak için zaman ayırmak benim için önemlidir.
15. Temelde korunma ve bağışlanmak için ibadet ederim.
16. Hayatımı dini inançlarım doğrultusunda yaşamak güç olsa da bunun için çabalarım.
17. Hayata bakış açım bütünüyle dine dayalıdır.

3.5. Kullanılan İstatistiksel Yöntemler

Öncelikle elde edilen verilerin normallik varsayımının analizinde Kolmogorov-Smirnov testi dikkate alınmıştır. Daha sonra ise verilerin analizinde Bağımsız Örneklemeler T Testi ile Tek Yönlü Varyans Analizi kullanılmıştır. Ayrıca kullanılan veri toplama aracının güvenilirlik testinde de Cronbach alfa katsayısı tercih edilmiştir. Ayrıca Tek Yönlü Varyans Analizi sonucunda gruplar arasında bir farklılık olması durumunda, farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için çoklu karşılaştırma (Post-Hoc) testleri kullanılmıştır. Buna göre grupların varyansları homojen ise Tukey, varyansları homojen değilse Tamhane T2 çoklu karşılaştırma testleri kullanılmıştır.

Tukey testi grup varyanslarının homojen olduğu durumda, Tamhane T2 testi ise grup varyanslarının heterojen olduğu durumda k adet ortalamayı ikili olarak ortak bir hata payıyla eş zamanlı karşılaştıran çoklu karşılaştırma testleridir (Karagöz, 2016:419-421). Söz konusu istatistiksel tekniklerin uygulanmasında IBM SPSS 22 paket programından yararlanılmıştır.

4. Analiz ve Bulgular

4.1. Demografik Verilere İlişkin Bulgular

Çalışmada katılımcıların demografik özelliklerini gösteren değişkenler ve bunların frekans dağılımları aşağıdaki Tablo 1'de görüldüğü gibidir.

Tablo 1: Demografik Değişkenlere Ait Frekans Tablosu

Yaş	Frekans	Yüzde(%)	Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde(%)
18-23 Yaş	43	10,0	İlköğretim	61	14,2
24-29 Yaş	80	18,6	Lise	104	24,2
30-35 Yaş	87	20,2	Ön Lisans	61	14,2
36-41 Yaş	61	14,2	Üniversite	144	33,4
42-47 Yaş	70	16,3	Lisansüstü	60	14,0
48 Yaş ve üstü	89	20,7	Toplam	430	100,0
Toplam	430	100,0			
Cinsiyet	Frekans	Yüzde(%)	Medeni Durum	Frekans	Yüzde
Kadın	180	41,9	Evli	300	69,8
Erkek	250	58,1	Bekâr	130	30,2
Toplam	430	100,0	Toplam	430	100,0
Gelir Dağılımı	Frekans	Yüzde(%)	Meslek Türü	Frekans	Yüzde
1600 TL'den az	79	18,4	Memur	94	21,9
1601-2200 TL	70	16,3	Ev Hanımı	49	11,4
2201-2800 TL	57	13,3	İşçi	34	7,9
2801-3400 TL	48	11,2	Serbest Meslek	57	13,2
3401-4000 TL	48	11,2	Öğrenci	29	6,7
4001-4600 TL	49	11,4	Özel Sektör	85	19,8
4601-7200 TL	61	14,2	Akademisyen	37	8,6
7201 TL ve üzeri	18	4,2	Esnaf	45	10,5
Toplam	430	100,0	Toplam	430	100,0

Çalışmaya katılanların cinsiyete göre dağılımına bakıldı-

ğında %41,9'unun kadın, %58,1'nin erkek olduğu görülmektedir. Yine katılımcıların %69,8'i evli bireylerden oluşurken, %30,2'si ise bekâr bireylerden oluşmaktadır. Çalışmaya katılanların %10'u 18-23 yaş grubundakiler, %16,3'ü 42-47 yaş grubundakiler ve %20,7'si ise 48 yaş ve üstü grubundakilerden oluşmaktadır. Eğitim durumuna bakıldığında ise katılımcıların %14,2'si İlköğretim mezunu, %33,5'i Üniversite mezunu ve %14'ü ise Lisansüstü mezun durumundadır. Gelir durumuna göre ise en yüksek katılım %18,4 ile 1600 TL'den daha az kazananlardan oluşurken, en düşük katılım %4,2 ile 7201 TL ve üzeri geliri olan kişilerden oluşmaktadır. Diğer gruplar ise birbirine çok yakın dağılım göstermektedir. Meslek türlerine göre ise katılımcıların %21,9'u Memurlardan, %11,4'ü Ev hanımlardan, %19,8'si Özel Sektörde çalışanlardan, %8,6'sı Akademisyenlerden ve %10,5'i ise Esnaflardan oluşmaktadır.

4.2. Bağımsız Örneklemeler T Testine İlişkin Bulgular

4.2.1. Faktörlerin Cinsiyete Göre Karşılaştırmaları

İki faktörün katılımcıların cinsiyetine göre değişip değişmediği Bağımsız Örneklemeler T Testi aracılığıyla test edilmiştir. Tablo 2'ye göre İçsel Dini Değerler ve Davranışsal Dini Değerler faktörleri katılımcıların cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Buna göre araştırmacı tarafından kurulan hipotezlerden H1a ve H1b hipotezleri reddedilmiştir. Yani bireylerin sahip oldukları İçsel ve Davranışsal Dini Değerler faktörlerinin karşılaştırılmasında cinsiyet anlamlı bir farklılığa sebep olmamaktadır.

Tablo 2. Faktörlerin Cinsiyete Göre T Testi sonuçları

	Cinsiyet	n	Ort.	Std. Sapma	t	p
İçsel Dini Değerler	Kadın	180	4,9889	,08693	0,091	,405
	Erkek	250	4,9790	,14103		
Davranışsal Dini Değerler	Kadın	180	4,6650	,39144	0,172	,053
	Erkek	250	4,5858	,43474		

Analiz sonucunda, İçsel Dini Değerlerin ve Davranışsal Dini Değerlerin cinsiyete göre değişmemesi literatürdeki sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Uysal (2006)'ın yaptığı çalışmada kadın ve erkeklerin dindarlıkları arasında inançları açısından bir farklılık bulunamamıştır. Tiltay (2010)'un çalışmasında ise İçsel dindarlık cinsiyete göre değişmezken, Dışsal dindarlık erkeklerde daha yüksek bulunmuştur. Son olarak Koç (2010)'un yaptığı çalışmada ise İçgüdümlü dindarlık erkeklerde daha fazla görülürken; Dışgüdümlü dindarlık ise cinsiyete göre değişmemektedir.

4.2.2. Faktörlerin Medeni Duruma Göre Karşılaştırmaları

Katılımcıların medeni durumları “Evli” ve “Bekâr” olarak iki grupta ele alınmıştır. Tablo 3'e göre İçsel Dini Değerler ve Davranışsal Dini Değerler faktörleri katılımcıların medeni durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Buna göre araştırmacı tarafından kurulan H4a ve H4b hipotezleri reddedilmiştir. Yani bireylerin sahip oldukları içsel ve davranışsal dini değerler faktörlerinin karşılaştırılmasında medeni durum anlamlı bir değişikliğe sebep olmamaktadır.

Tablo 3. Faktörlerin Medeni Duruma Göre T Testi Sonuçları

	Medeni Durum	n	Ort.	Std. Sapma	t	p
İçsel Dini Değerler	Evli	300	4,9850	,11649	0,344	,630
	Bekâr	130	4,9788	,13219		
Davranışsal Dini Değerler	Evli	300	4,6362	,40988	0,139	,196
	Bekâr	130	4,5793	,43685		

Analiz sonucunda ulaşılan İçsel ve Davranışsal dini değerlerin medeni duruma göre değişmemesi Tiltay (2010) ve Koç (2010)'un yaptıkları çalışma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Tiltay çalışmasında Dışsal dindarlığın katılımcıların medeni durumlarına göre değişmediğini bulmuşken; Koç ise İçgüdümlü dindarlığın değiştiğini ancak Dışgüdümlü dindarlığın

ise medeni duruma göre değişmediğini ve evli ile bekâr arasında anlamlı bir fark olmadığını tespit etmiştir.

4.3. Tek Yönlü Varyans Analizi Testine İlişkin Bulgular

4.3.1. Faktörlerin Yaşa Göre Karşılaştırmaları

Yaş değişkeni ikiden fazla gruptan oluştuğundan dolayı bu değişkene göre faktörlerin farklılık gösterip göstermediği Tek Yönlü Varyans Analizi ile test edilebilir. Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçları Tablo 4’de görüldüğü gibidir.

Tablo 4. Faktörlerin Yaşa Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
İçsel Dini Değerler	Gruplar Arası	,034	5	,007	,464	,803
	Gruplar İçi	6,281	424	,015		
	Toplam	6,315	429			
Davranışsal Dini Değerler	Gruplar Arası	,497	5	,099	,564	,727
	Gruplar İçi	74,646	424	,176		
	Toplam	75,142	429			

Buna göre bu iki faktör de bireylerin yaşlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Dolayısıyla tüketicilerin sahip oldukları içsel ve davranışsal dini değerler faktörlerinin yaş gruplarına göre değişmediği söylenebilir. Böylelikle H2a ve H2b hipotezleri reddedilmiştir. Tek Yönlü Varyans Analizi sonucunda ortaya çıkan İçsel Dini Değerlerin katılımcıların yaşlarına göre değişmemesi Tiltay (2010)’un elde ettiği sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Tiltay da çalışmasında İçsel dindarlıkta yaşa göre anlamlı bir farklılık bulamamıştır.

4.3.2. Faktörlerin Eğitim Düzeyine Göre Karşılaştırmaları

İki faktörün Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçları ise Tablo 5’de görüldüğü gibidir. Buna göre İçsel Dini Değerler faktörü bireylerin eğitim düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Ancak Davranışsal Dini Değerler faktörü ise eğitim düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir ($p=0,003<0,05$). Buna göre H3a hipotezi reddedilirken, H3b hipotezi kabul edilmiştir. Başka bir deyişle İçsel Dini Değerler eğitim düzeyine göre değişmezken, Davranışsal Dini Değerler ise eğitim düzeyine göre değişmektedir.

Tablo 5. Faktörlerin Eğitim Düzeylerine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
İçsel Dini Değerler	Gruplar Arası	,020	4	,005	,338	,852
	Gruplar İçi	6,295	425	,015		
	Toplam	6,315	429			
Davranışsal Dini Değerler	Gruplar Arası	2,815	4	,704	4,135	,003
	Gruplar İçi	72,328	425	,170		
	Toplam	75,142	429			

Davranışsal Dini Değerlerin hangi gruplar arasında farklılaştığını görmek için Çoklu Karşılaştırma Testleri kullanılmalıdır. Davranışsal Dini Değerler faktörü Levene Homojenlik Testine göre homojen olmadığından ($p=0,033<0,05$) hangi eğitim düzeyleri arasında farklılık olduğunu görebilmek için Tamhane’s T2 çoklu karşılaştırma testi kullanılmıştır. Tamhane’s T2 test sonuçlarına göre “İlköğretim” grubundakilerin “Lisansüstü” grubundakilere göre daha yüksek bir ortalamaya sahip

oldukları, “Ön Lisans” grubundakilerin ise “Üniversite” ve “Lisansüstü” grubundakilere göre daha yüksek bir ortalama sahip oldukları bulunmuştur. Buna göre bireylerin eğitim seviyesi yükseldikçe davranışsal dini değerleri azalırken, eğitim seviyesi düştükçe ise davranışsal dini değerleri yükselmektedir. Başka bir deyişle eğitim seviyesi ile davranışsal dini değerler arasında ters yönlü bir ilişki mevcuttur denilebilir.

Analiz sonucunda İçsel Dini Değerler eğitim seviyesine göre değişmezken, Davranışsal Dini Değerler değişmekte ve eğitim seviyesi yükseldikçe kişilerin Davranışsal dini değerleri düşmektedir. Bu sonuçlar literatürdeki diğer çalışmaların sonuçlarını destekler niteliktedir. Taplamacıoğlu (1962) çalışmasında oruç tutan, namaz kılan ve dini ödevlerini ifa etmeye çalışan kesimin daha çok okur-yazar olmayan ümmi kişiler olduğunu bulmuştur. Günay (1979)’da benzer şekilde, namaz kılanların oranının eğitim seviyesi yükseldikçe azaldığını tespit etmiştir. Köktaş (1993)’ın çalışmasında ise eğitim seviyesi yükseldikçe inanma tutumunda bir azalma görüldüğü ve aksine inanmama tutumunda ise artış olduğunu bulmuştur. Buna göre Allah’a inanç üniversite öğrencilerinde ve üniversite mezunlarında en düşük oranlardayken; inanmama ise yine bu iki grup arasında en yüksek seviyeye ulaşmaktadır. Karaca (2001)’da çalışmasında genel olarak inanç ve onun pratik boyutlarında öğrenim düzeyinin artmasına karşılık dini tutum ve davranışlara olan ilgide bir azalma görüldüğünü bulmuştur. Koç (2010) ise İçgüdümlü ve Dışgüdümlü dindarlıkta eğitim seviyesine göre anlamlı bir farklılık bulamazken; en yüksek ortalamanın iki faktör içinde ilkokul mezunlarında, en düşük ortalamanın ise üniversite mezunlarında olduğunu bulmuştur. Tiltay (2010) da İçsel dindarlığın eğitim seviyesine göre değişmediğini bulmuştur. Sonuç olarak çalışma sonucunda elde edilen kişilerin eğitim seviyeleri arttıkça Davranışsal dini değerlerin görülme olasılığının azalması literatürdeki sonuçlarla uyumlu görünmektedir. Dolayısıyla eğitim seviyesiyle Davranışsal dini değerler arasında ters yönlü bir ilişki olduğu söylenebilir.

4.3.3. Faktörlerin Aylık Ortalama Gelire Göre Karşılaştırmaları

İki faktörün Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçları ise Tablo 6'da görüldüğü gibidir. Buna göre İçsel Dini Değerler ve Davranışsal Dini faktörleri aylık ortalama gelir düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Buna göre H5a ve H5b hipotezleri reddedilmiştir. Başka bir deyişle İçsel Dini Değerler ve Davranışsal Dini Değerler faktörleri ise aylık ortalama gelir düzeyine göre değişmemektedir.

Tablo 6. Faktörlerin Gelir Düzeylerine Göre Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
İçsel Dini Değerler	Gruplar Arası	,180	7	,026	1,766	,092
	Gruplar İçi	6,136	422	,015		
	Toplam	6,315	429			
Davranışsal Dini Değerler	Gruplar Arası	2,495	7	,356	2,071	,056
	Gruplar İçi	72,647	422	,172		
	Toplam	75,142	429			

Analiz sonucunda İçsel ve Davranışsal dini değerlerin gelir seviyesine göre değişmediği sonucu Tiltay (2010) ve Koç (2010)'un çalışma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Tiltay İçsel dindarlığın gelir düzeyine göre değişmediğini ancak Dışsal dindarlığın değiştiğini bulmuştur. Koç ise hem İçgüdümlü dindarlığın hem de Dışgüdümlü dindarlığın katılımcıların gelir seviyelerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşmıştır.

4.3.4. Faktörlerin Meslek Türlerine Göre Karşılaştırmaları

İki faktörün Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçları ise Tablo 7'de görüldüğü gibidir. Buna göre Davranışsal Dini Değerler

faktörü bireylerin meslek türlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir ($p < 0,05$). Ancak İçsel Dini Değerler faktörü ise meslek türlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p > 0,05$). Buna göre H6b hipotezi kabul edilirken, H6a hipotezi reddedilmiştir. Başka bir deyişle Davranışsal Dini Değerler faktörü meslek türlerine göre değişirken; İçsel Dini Değerler faktörü ise meslek türlerine göre değişmemektedir.

Tablo 7. Meslek Türlerine Göre Faktörlerin Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
İçsel Dini Değerler	Gruplar Arası	,060	7	,009	,582	,770
	Gruplar İçi	6,255	422	,015		
	Toplam	6,315	429			
Davranışsal Dini Değerler	Gruplar Arası	4,693	7	,670	4,016	,000
	Gruplar İçi	70,449	422	,167		
	Toplam	75,142	429			

Davranışsal Dini Değerler faktöründeki farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını görmek için çoklu karşılaştırma testi yapılması gerekmektedir. Buna göre Davranışsal Dini Değerler faktörünün varyansı homojen olmadığı (Levene=3,661; $p=0,001 < 0,05$) için çoklu karşılaştırma testi olarak Tamhane's T2 testi kullanılmıştır. Tamhane's T2 çoklu karşılaştırma test sonuçlarına göre "Ev Hanımı" ve "İşçi" grubundakilerin ortalamalarının "Memur" grubundakilere göre daha yüksek olduğu; ayrıca "Ev Hanımı" grubundakilerin "Akademisyen" grubundakilere göre daha yüksek ortalamaya sahip olduğu bulunmuştur. Buna göre bireylerin sahip oldukları davranışsal dini değerlerin meslek türlerine göre farklılaştığını söyleyebiliriz.

4.4. İç Tutarlılık Analizi

İç tutarlılığın ölçütü olan Cronbach α katsayısının 0.40'ın altında bir değer alması ölçeğin "güvenilir olmadığını", 0.40-0.59 arasında olması ölçeğin "düşük güvenilirlikte" olduğunu, 0.60-0.79 arasında değer alması ölçeğin "oldukça güvenilir" olduğunu ve 0.80-1.00 arasında olması ölçeğin "yüksek güvenilirlikte" olduğunu ifade etmektedir (Tavşancıl, 2014:29). Bu çalışma da kullanılan tutum ölçeğinin iç tutarlılığı, ölçeğin tamamına ve alt faktörlere ait Cronbach Alpha değerleri hesaplanarak incelenmiştir. Ölçeğin bütününe ve her bir faktöre ait hesaplanan Cronbach Alpha katsayısı değerleri Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Ölçeğin Tümü ve Alt Faktörlere İlişkin İç Tutarlılık Katsayıları

Faktörler	Madde Sayısı	Cronbach Alpha Katsayısı (α)
İçsel Dini Değerler	4	0,747
Davranışsal Dini Değerler	13	0,800
Toplam	17	0,797

Faktörlerin Cronbach α katsayıları şöyle bulunmuştur: İçsel Dini Değerler için 0,747 ve Davranışsal Dini Değerler için 0,800. Ölçeğin tamamının Cronbach α katsayısı ise 0,797 bulunmuştur. Bu sonuçlara göre İçsel Dini Değerler faktörü oldukça güvenilir iken, Davranışsal Dini Değerler faktörü ise yüksek güvenilirlik göstermektedir. Ölçeğin tamamının ise oldukça güvenilir olduğu söylenebilir.

Sonuç

Araştırma kapsamında İçsel Dini Değerler ve Davranışsal Dini Değerler faktörlerinin bireylerin demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Bu amaçla bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılarak analizler gerçekleştirilmiştir.

Analizler sonucunda elde edilen bulgulara göre İçsel Dini Değerler faktörü tüm demografik değişkenlere göre anlamlı bir

farklılık göstermemektedir ve İçsel Dini Değerler ilgili kurulan H1a, H2a, H3a, H4a, H5a ve H6a hipotezleri reddedilmiştir. Davranışsal Dini Değerler faktörü ise cinsiyet, yaş, medeni durum ve aylık gelir gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık göstermezken *meslek türü* ve *eğitim düzeyine* göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Dolayısıyla kurulan hipotezlerden H1b, H2b, H3b ve H4b reddedilirken H5b ve H6b hipotezleri kabul edilmiştir.

Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre kişilerin içsel ve davranışsal dini değerleri, eğitim düzeyi ve meslek türleri haricinde diğer demografik değişkenlere göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Ancak davranışsal dini değerlerin kişilerin eğitim düzeylerine ve mesleklerine göre değişmesi, bu iki demografik değişkenin bireylerin yaşam tarzları ya da hayata bakış tarzları üzerinde önemli bir etkiye sahip olmasının bir sonucu olabilir. Özellikle ulaşılan sonuçların literatürdeki sonuçlar ile benzerlikler göstermesi, başka bir deyişle eğitim düzeyi ve meslek türü gibi birbirleriyle yakından ilişkili iki değişkenin kişilerin dini değerlere yönelik tutumlarını etkilediğinin diğer çalışmalar tarafından da ortaya konulması bu iki değişkenin diğerlerinden farklı olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın farklı bölgelerde, daha geniş kapsamlı bir örneklem üzerinde uygulanması, farklı analiz tekniklerinin kullanılması farklı sonuçların çıkmasını sağlayabilir.

Kaynaklar

Baş, Türker (2006). Anket Nasıl Hazırlanır, Uygulanır, Değerlendirilir? , 4. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.

Demirezen, İsmail. (2010). "Tüketim Toplumunun Oluşumu Ve Din İle Etkileşimi" DİNİBİLİMLERİ Akademik Araştırma Dergisi. Cilt:10. Sayı:1. s. 97-109.

Günay, Ünver (1999). Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat, Erzurum

Karaca, Faruk. (2001). Psiko-Sosyal Açıdan Yabancılaşma ve Dinî Hayat, İstanbul: Bil Yayınları.

- Karacoskun, M. Dogan. (2004). "Dinî İnanç-Dinî Davranış İlişkinine Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, IV.Sayı:2. s.23-36.
- Karagöz, Yalçın (2016), *SPSS ve AMOS 23 Uygulamalı İstatistiksel Analizler*, 1. Basım, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Kayıklık, Hasan (2003). *Orta Yaş ve Yaşlılıkta Dinsel Eğilimler*, Baki Kitabevi Yay., Adana, Kitaplığı.
- Koç, Mustafa (2010). "Demografik Özellikler İle Dindarlık Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma" *T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 19. Sayı: 2. s. 217-248.
- Köktaş, M. Emin. (1993). *Türkiye'de Dinî Hayat*, İstanbul: İşaret Yayınları.
- Kurt, Abdurrahman (2009). "Dindarlığı Etkileyen Faktörler." *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Cilt: 18, Sayı: 2, S. 1-26.
- Minkler, L. ve Cosgel, M. M. (2004). *Religious Identity and Consumption*. Department of Economics Working Paper Series, (3). s. 1-16.
- Seyidov, Ilgar (2013). "Tüketici Davranışları ve İslami Bağlılık". *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Sezen, Abdulvahid. (2012). "Tüketici Davranışları ve Dindarlık İlişkisi". *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*. Sayı 20. s. 99-115.
- Swinyard, W. R., Kau, A. K. ve Phua, H. Y. (2001). "Happiness, Materialism, and Religious Experience in the US and Singapore". *Journal of Happiness Studies*.Vol. 2. s. 13-32.
- Taplamacıoğlu, Mehmet (1962). "Yaşlara Göre Dinî Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerinde Bir Anket Denemesi", *AÜİF Dergisi*, c. 10, s.141-151.
- Tavşancıl, Ezel. (2014). *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS İle Veri Analizi*. 5. Baskı. Ankara: Nobel Yayınları.
- Tiltay, Muhammed Ali (2010). *Materyalist Eğilim, Dini Değerler, Marka Bağlılığı Ve Tüketici Ahlakı Arasındaki İlişkiler*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Uysal, Veysel (2006). Türkiye’de Dindarlık ve Kadın, İstanbul: Dem Yayınları.

Yavuz, Sefer (2008). Dini Değerlerin Çalışma Hayatındaki Yeri: Sanayi İşçileri Üzerine Bir Araştırma (Çorum Örneği). Ankara: Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Yavuz, Sefer (2008). Dini Değerlerin Çalışma Hayatındaki Yeri: Sanayi İşçileri Üzerine Bir Araştırma (Çorum Örneği). Ankara: Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

